

УДК 373.3.091.2

Г. Бовсунівська, Т. Трохименко,
методисти лабораторії методичного забезпечення,
викладачі кафедри педагогіки й андрагогіки,
комунальний заклад «Житомирський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради

Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в початковій школі

Анотація. У статті знайшли відображення питання, що стосуються теорії і практики організації освітнього процесу у початковій школі на сучасному етапі її розвитку. Обґрунтовано необхідність урахування вимог Державного стандарту початкової освіти з метою реалізації діяльнісного підходу; розглянуто форми та методи навчання, які застосовуються в роботі з учнями початкової школи. Розкрито дидактичні можливості та особливості організації застосування педагогічних технологій.

Ключові слова: діяльнісний підхід, ранкова зустріч, активне навчання, емпіричне навчання, інтерактивне навчання, ігрові методи навчання.

G. Bovsunivska, T. Trokhimenko,
Methodologists of the laboratory of methodological support,
Teachers of the department of pedagogy and andragogy
Municipal Institution «Zhytomyr Regional In-Service
Teacher Training Institute» of Zhytomyr Regional Council

Activity approach as a basis for organizing the educational process in primary school

Abstract. The article reflects the issues related to the theory and practice of organizing the educational process in primary school at the present stage of its development. The necessity of taking into account the requirements of the State standard of primary education in order to implement the activity approach is substantiated; the forms and methods of teaching used in work with primary school students are considered. Didactic possibilities and features of application of pedagogical technologies organization are opened.

Keywords: activity approach, morning meeting, active learning, empirical learning, interactive learning, game teaching methods.

Об'єкт дослідження: освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження: процес реалізації діяльнісного підходу в початковій школі.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Діяльнісний підхід бере свій початок з теоретичних положень праць О. Савченко, Н. Бібік, Т. Байбари, П. Гальперіна, Д. Ельконіна, О. Пометун, Л. Пироженко та інших. Оновлена дидактична система не заперечує традиційну систему освіти, а продовжує і розвиває її в напрямку реалізації сучасних освітніх цілей.

Мета статті: сприяти якісній підготовці вчителів до використання діяльнісного підходу як основи організації освітнього процесу в початковій школі.

Виклад основного матеріалу.

Нова українська школа – середовище інтегрованого навчання, де діти розвивають навички, які стануть необхідними в житті більше ніж підручникова теорія. Такий підхід отримав назву діяльнісного, а його ідеї мають місце в основах Державного стандарту початкової освіти НУШ.

Діяльнісний підхід – це метод навчання, завдяки якому дитина не отримує знання у готовому вигляді, а здобуває їх сама у процесі власної навчально-пізнавальної діяльності. Діти глибоко сприймають тонкощі навчального предмета, оволодівають методами його пізнання та різними способами розв'язування завдань.

Одне з основних завдань – організувати освітній процес у такий спосіб, щоб, крім знаходження інформації, учні могли б опрацювати її та використовувати в різних життєвих ситуаціях. На заняттях потрібно вчити школярів самостійності, уміню створювати освітній продукт як результат спільної діяльності. Дитина повинна зрозуміти: мало про щось знати, потрібно ще вміло цим користуватися.

Змінюється наше життя, дітям стає легше знайти своє покликання й успішно реалізовувати себе в суспільному середовищі.

Застосування форм та методів діяльнісного підходу в роботі з учнями початкової школи.

Діяльнісний підхід під час створення правил класу.

Для злагодженої роботи на початку навчального року необхідно створити Правила класу. Можна придбати багато яскравих картинок, які готові до друку. Але діти зрозуміють це як прикрасу класу, а не правила. Тому для дієвості краще створити правила колективності.

Учні повинні усвідомити (після проведення дискусії), що правила – це порядок, без якого життя стає хаотичним. Школярі самі формулюють, ухвалюють та оформляють ці правила (дорога, пішоходи, спілкування, їдальня тощо).

За згодою, «Правила в нашому житті» роздруковуються. Дуже важливо, що це їхні правила.

Діяльнісний підхід під час ранкової зустрічі.

Щоп'ятниці в класі визначаються діти, які готують інформацію на наступний тиждень. Кожен учень готує відомості про день тижня, стан неба, температуру повітря, історичні події, винаходи, свята, прикмети, видатні постаті тощо.

Щоденно після вітання – обмін інформацією, яка може бути на електронних носіях, у щоденнику вражень... Відбувається обговорення конкретної теми, події, доповнення інших дітей, дискусія, що сприяє розвитку критичного мислення. Ця технологія дає змогу залучити всіх учнів класу до участі.

Діяльнісний підхід на уроках.

Типові освітні програми розроблені з врахуванням дослідницьких інтересів дітей. Математичні, мовні уміння виступають засобами вирішення проблемних питань, ситуацій, пізнання навколишнього середовища.

Учитель керується основними принципами згідно з Державним стандартом початкової освіти:

- дитиноцентризм;
- створення умов для повної реалізації здібностей, таланту, розвитку кожної дитини;
- демократизація освіти;
- пріоритет загальнолюдських цінностей, формування компетентної особистості, розвиток критичного мислення.

Критичне мислення необхідне під час розв'язування проблемних завдань, формулювання висновків, прийняття рішень. Воно проявляється у здатності самостійно аналізувати інформацію; умінні бачити помилки; доводити судження; прагненні до пошуку аргументованих рішень.

Активне навчання.

Активно-діяльнісний спосіб навчання – процес, під час якого враховуються, використовуються природні закономірності індивідуального розвитку дитини. Їй слід прищеплювати навички: думати, розуміти суть речей, осмислювати ідеї, концепції – і вже на основі цього вміти шукати необхідну інформацію, аналізувати її, використовувати, розв'язуючи проблеми, на основі судження відстоювати свою думку.

Основа навчання – це поєднання досвіду вдома та в школі; аналіз досвіду, знань та інтересів учнів.

Емпіричне навчання – це переорієнтація учнів на навчання у нових ситуаціях, наприклад, на подвір'ї (вулиці) тощо, що розширює соціальні зв'язки і змінює усталену динаміку. Метод спостереження (метеорологічні, фенологічні) сприяє вивченню досліджуваних явищ і процесів у природних умовах, допомагає визначити, в чому їхня цінність. Результати спостережень записуються, заносяться в щоденник, а також записуються на відео, диктофон, фотографуються.

Навчання на основі запитів. Уміння формулювати пізнавальні запитання.

В основі діяльнісного підходу – пізнавально-пошукова діяльність.

Пізнавальні запитання – це такі, в яких відображається прагнення щось уточнити, переосмислити або відобразити своє «знання про незнання». Уміння їх формулювати є важливою умовою і показником логічного мислення (до картини, малюнку, тексту, об'єктів природного угруповання). Для прикладу:

– Учені називають ліс найскладнішим, найрізноманітнішим живим організмом.

Поясніть чому?

– У листяних лісах більше світла, багато трав.

Чому ж тут не ростуть лугові трави?

Чому ліс називають зеленою аптекою, скарбницею природних багатств?

Навчання на основі запитів зазвичай передбачає роботу в групах, парах. Досить цікаво організовується дослідження та розв'язання пізнавальних завдань.

Проблемне навчання.

В основі технологій проблемного навчання – створення вчителем самостійної пошукової діяльності учнів із розв'язанням освітніх проблем. У процесі цієї технології формуються нові знання, уміння, навички; розвиваються здібності дитини, активність, зацікавленість, ерудиція, творче мислення та інші особистісно значущі якості.

Важливо, щоб учні вміли виявляти пізнавальні протиріччя. Тому проблемна ситуація допомагає виявити ці протиріччя. Під час проблемного навчання вчитель не подає знання в готовому вигляді, а визначає завдання (проблему), зацікавлює дітей, викликає бажання знайти шлях її розв'язання. Для прикладу:

1. Інколи люди усвідомлено викидають сміття. І коли виростають «сміттєві гори», розуміють екологічну проблему Землі. До яких наслідків це призведе?

2. Сміттю можна дати «друге життя». Що для цього треба робити?

3. Ви побачили пластикову пляшку чи пластиковий пакет просто під ногами. Ваші дії?

Проектна діяльність – це спільна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність, що має спільну мету, узгоджені методи, способи, спрямовані на досягнення освітнього результату. Вона розвиває ефективні засоби самостійної діяльності, поєднує теоретичні та практичні складові процесу.

Проект – це «шість П».

«6 П» проекту:

- проблема;
- проектування (планування);
- пошук інформації;
- продукт;
- презентація;
- портфоліо.

Уміння, які формуються за допомогою проектною діяльності:

- навчально-організаційні;
- навчально-інформаційні;
- навчально-логічні

Результатом роботи над проектом має стати продукт. Наприклад, *дослідницький проект*, завдання якого передбачає збір інформації, що має відношення до природи, історії рідного краю; або укладання переліку рослин і

тварин, що охороняються в рідному краї – започаткування місцевої малої Червоної книги рідного краю.

Основна мета проєктної діяльності – набути досвіду самостійного вирішення завдань, вміння формулювати завдання і ставити запитання, працювати в команді, знаходити рішення, проявляти творчість.

Метод проєктів дуже популярний, так як поєднує теоретичні знання і їхнє практичне застосування.

Тому основною тезою сучасного розуміння методу проєктів може бути: «Усе, що я пізнаю, я знаю. Знаю, навіщо це мені потрібно, та як ці знання застосувати».

Створенню комфортних умов освітнього процесу, за яких учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, сприяє **технологія інтерактивного навчання**.

Інтерактивне навчання – форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету.

Досягнення очікуваних результатів відбувається за умови активної взаємодії всіх учнів, де вчитель і учень є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу. В основі цієї технології постійно перебуває моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу ситуацій, відповідних обставин, що склалися.

О. І. Пометун та Л. В. Пироженко визначають таку класифікацію інтерактивних технологій навчання:

- *інтерактивні технології кооперативного навчання* (робота в парах, ротаційні трійки, «два – чотири – всі разом», карусель, акваріум);
- *технології колективно-групового навчання* (мікрофон, мозковий штурм, навчаючи – вчуся, ажурна пилка, аналіз ситуації, дерево рішень);
- *технології ситуативного моделювання* (імітаційні ігри, рольова гра – розігрування ситуацій за ролями);
- *технології опрацювання дискусійних питань* (прес, оберти (зміни) позицію, дискусія, безперервна шкала думок).

Упровадження **ігрових методів навчання** в освітній процес початкової школи є обов'язковим для всебічного розвитку дитини, формування в неї наскрізних умінь, які дадуть їй можливість бути конкурентоспроможною в майбутньому.

Навчання через гру (діяльнісний підхід) – це один із важливих шляхів підготовки дитини сьогодні до життя завтра.

Технології **ігрового навчання** – це організація освітнього процесу, коли учень включається в навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації).

Сюжетно-рольові ігри стимулюють пізнавальні можливості дітей, допомагають індивідуалізувати навчання, що сприяє забезпеченню важливих принципів дидактики.

Ігри можуть бути ділові та рольові, колективні, індивідуальні. Вони допомагають дітям звикнути до нової для них діяльності, розвинути в учнів відчуття товариства й командний дух.

Практика життя підказує, що перехід від ігрового до навчального виду діяльності був досить складним. А що може бути ефективніше, ніж навчання в ігровій формі? Скільки б цікавого не розказував учитель, завжди знайдеться учень, який не розуміє до того моменту, поки йому не запропонують погратися. А ігри з цеглинками – найулюбленіша частина уроку. Адже діти не просто граються, вони розвивають пам'ять та увагу (повторення візерунка з 6 цеглинок); творчі здібності (створення композиції на задану тему); розвивають дрібну моторику.

Навчання через гру допомагає вчитися самому, швидше адаптуватися до шкільного життя.

У наймолодших школярів налагоджується комунікація в колективі, розвиваються навички командної роботи.

Висновки.

Використання діяльнісного підходу, як основи організації освітнього процесу в початковій школі, створює необхідні умови для розвитку умінь школярів самостійно мислити, аналізувати, орієнтуватися в новій ситуації, здійснювати пошук способів вирішення практичних завдань. Це допомагає сформуванню вміння прогнозувати, планувати власну діяльність, а також систематизувати наявну інформацію.

Діяльнісний метод – універсальний засіб підготовки та проведення освітнього процесу в Новій українській школі. Реалізація діяльнісного підходу сприяє успішному досягненню очікуваних результатів навчання молодших школярів. Це дозволяє повною мірою адаптуватися в основній школі і продовжити інтегроване, предметне навчання.

Діяльнісний підхід – це методологічна основа стандартів нового покоління, так як він забезпечує формування готовності до саморозвитку, до активної пізнавальної діяльності учнів.

Отже, діяльнісний підхід дає вчителю сучасної школи можливість шукати і творити, у співдружності з учнями ставати майстром своєї справи, досягати високих результатів, формувати у школярів уміння та навички, цим самим готувати їх до життя у постійно мінливих умовах.

Список використаних джерел та літератури

1. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. № 9. С. 1–4.
2. Державний стандарт початкової освіти (затверджено постановою Кабміну від 21.02.2018 № 87 зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/87-2018-%D0%BF>.
3. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : навч. посіб. / Біда О. А., Кравчук О. В., Коберник Г. І. та ін. Умань : Софія, 2007. 212 с.

4. Інноваційні технології навчання в початковій школі / упоряд. : В. П. Терещук, О. В. Лесіна. Харків : Основа, 2007. 240 с.
5. Метод проектів як освітня технологія. URL: <http://PLD.org.ua>.
6. Савченко О. Виховання розумної особистості, яка вміє самостійно вчитися. *Початкова школа*. 2007. № 8.
7. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник. Київ : А.С.К., 2004.